

Леонід Чупрій¹, Оксана Сіра²

Патріотичне виховання як чинник формування національної ідентичності в умовах російської агресії

1. Вступ

Сьогодні Україна переживає непрості часи оскільки Росія здійснила військову агресію проти нашої країни. Проте українські військові, весь український народ успішно відбивають російські атаки. В ці складні часи всі українці об'єдналися як один, значно зріс рівень патріотизму мешканців України. Слід зазначити, що саме патріотизм є одним із ключових чинників формування національної ідентичності оскільки в умовах російської агресії всі українці стали на захист своєї Вітчизни і усвідомлено вважають себе частиною української політичної нації. Навіть мешканці південних та східних регіонів України, які раніше мали певні проросійські настрої, в умовах злочинних дій путінського політичного режиму, який наказує бомбардувати мирні українські міста і села, знищуючи інфраструктуру та

¹ Доктор політичних наук, професор кафедри соціальної філософії та управління, Державний податковий університет; головний науковий співробітник відділу новітніх технологій, національно-патріотичного виховання та лідерства, Державний інститут сімейної та молодіжної політики; chupriy2006@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7221-5703>.

² Кандидат філософських наук, завідувач відділу новітніх технологій, національно-патріотичного виховання та лідерства, Державний інститут сімейної та молодіжної політики; ovsira@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1069-2381>.

мирне населення, чітко усвідомили, що вони українці і проявляють справжній героїзм, голими руками зупиняючи російську військову техніку. Зокрема жителі Херсону і Херсонської області, інших окупованих регіонів масово виступають проти російських загарбників з закликами, щоб ті звільнили захоплені території і поверталися в Росію. Очільник Кремля, сам того не бажаючи, нечувано консолідував український народ і національна ідентичність сьогодні перебуває на високому рівні. В даній статті ми розглянемо основні чинники формування національної ідентичності і проаналізуємо вплив патріотичного виховання на її формування.

2. Основний текст

Інтеграція України у європейське співтовариство, трансформація світової політичної системи, військова агресія Росії проти України вимагають ґрунтовнішого дослідження проблем патріотичного виховання та його впливу на формування національної ідентичності українського населення. Патріотичне виховання молоді сьогодні є одним з найголовніших пріоритетів державної вітчизняної політики, яка спрямована на виховання молоді на кращих зразках історії рідної країни, традицій, культури, освіти українського народу, що буде сприяти формуванню соборної самостійної української держави.

В умовах посилення сучасних загроз та викликів, національно-патріотичне виховання є важливим безпековим чинником, оскільки спрямоване на формування національної ідентичності молоді, її готовності захищати свою Вітчизну.

Визначаючи мету національно-патріотичного виховання, слід зазначити, що воно спрямоване на формування у молоді національної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних українських політичних та історичних діячів та ключових подій української історії, готовності до сумлінного виконання громадянських і конституційних обов'язків, зокрема захисту рідної Батьківщини. Патріотичне виховання включає у себе соціально-політичні, організаційні, цільові, функціональні та інші аспекти. Головною складовою патріотичного виховання є формування у молоді пошани та любові до рід-

ної країни, до її символів, що здійснюється в першу чергу родиною, найближчим соціальним оточенням, навчальними закладами через передавання певних культурних зразків, традицій, звичаїв, вірувань тощо. Органи державної влади різних рівнів приділяють значну увагу патріотичному вихованню молоді, спрямованому в першу чергу на формування готовності до захисту Вітчизни, поваги до вітчизняного законодавства та засад демократичної, правової держави, поваги до української історії, культурної спадщини країни³.

Аналізуючи основні ознаки національно-патріотичне виховання потрібно зазначити, що воно повинно бути системним, безперервним, довготривалим. Воно повинно реалізуватися, починаючи з дошкільних навчальних закладів і продовжуючи до закінчення вузів. Особливу увагу потрібно приділяти дошкільному вихованню, періоду навчання у початковій та середній школі, оскільки саме в цей період закладаються морально-етичні засади особистості.

Патріотичне виховання має історично обумовлений контекст, тісно пов'язане з умовами життя, в якому перебуває суспільство, зі світоглядом народу, з психологією нації. Національне виховання закладає ґрунт для відродження душі народу. Тоді як патріотичне виховання направлене на формування цілісної громадянської позиції, як почуття належності до країни, українського народу, гордості за державу, відповідальності за її долю. І специфіка національно-патріотичного виховання і полягає у нерозривному та гармонійному поєднанні цих двох аспектів⁴.

Основними державними інституціями, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері патріотичного виховання молоді в Україні є Міністерство освіти та науки, Міністерство молоді та спорту, Міністерство оборони, РНБО України, Міністерство культури та інформаційної політики, Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук України, Український інститут національної пам'яті, інші.

³ Чупрій Л.В., Державна підтримка патріотичного виховання молоді. Сучасна українська політика. Політики і політологія про неї. Київ, 2010. Вип. 19. С. 287.

⁴ Основи розвитку сфери національно-патріотичного виховання: Методичний посібник для фахівців у сфері НПВ / О.В. Сіра, В.О. Волков, О.В. Ярошенко. Житомир, Держ. ін-т сімейн. та молод. політики. 2021. С. 8.

При здійсненні національно-патріотичного виховання потрібно враховувати інтереси національних меншин, проте не забуваючи про український титульний етнос. Кожен громадянин нашої країни, до якої б етнічної групи він не належав, є представником української політичної нації і може вносити посильний вклад у розбудову української держави, сприяти консолідації українського народу як єдності всіх громадян країни незалежно від їх раси, релігійних сповідуваль, політичних уподобань, етнічної приналежності.

Потрібно також визначити головні проблеми які існують в сфері національно-патріотичного виховання, до яких ми відносимо:

- недостатня законодавча та нормативно-правова урегульованість сфери національно-патріотичного виховання, зокрема до цього часу не існує закону про національно-патріотичне виховання, хоча певні ініціативи з цього приводу вже існують;
- відсутність єдиного органу виконавчої влади (Комітету, міжвідомчої ради), який би здійснював координацію діяльності різних органів влади з питань національно-патріотичного виховання;
- недостатній рівень обміну досвідом, успішними практиками в сфері національно-патріотичного виховання;
- недостатній рівень залученості різноманітних ЗМІ до висвітлення заходів із питань національно-патріотичного виховання;
- відсутність єдиного методичного і термінологічного підходу до процесу національно-патріотичного виховання;
- недостатність кадрового в органах державної влади різних рівнів з метою реалізації заходів із національно-патріотичного виховання;
- недостатній рівень матеріально-технічного та інфраструктурного забезпечення сфери національно-патріотичного виховання;
- відсутність чітких критеріїв оцінки рівня національно-патріотичного виховання українського населення;
- Зарубіжний досвід в сфері національно-патріотичного виховання.

Патріотичне виховання є невід'ємною складовою державної політики більшості держав світу. В першу чергу ключова увага приділяється державній символіці, мові, національній аудіо-, відео – та

друкованій продукції, національним героям, ключовим історичним подіям, історико-культурній спадщині, системі державної пропаганди.

Так, наприклад, у США дуже важливим символом є державний прапор за зневагу до якого існує адміністративна та кримінальна відповідальність. У Франції та Німеччині значна увага приділяється державній мові і їхнє законодавство жорстко регламентує використання іноземних мов та аудіо-візуальної продукції недержавною мовою. В Данії чітко визначені етичні стандарти суспільства. В християнських країнах живуть за заповідями з Біблії, в мусульманських – Корану. У Китаї, Північній Кореї, Кубі, В'єтнамі існує досить жорстка державна пропаганда. Досить потужна система патріотичного виховання в Ізраїлі, який змушений виживати в умовах ворожого оточення. Відтак особлива увага в цій країні приділяється військово-патріотичному вихованню. З малих років тут прищеплюється любов до рідної країни і формуються навички поведінки в умовах надзвичайного чи військового стану, критичного мислення з метою протидіяти ворожим фейкам, навички початкової військової підготовки. В Ізраїлі все населення країни повинно бути готовим і уміти дати відсіч агресору. Там призову підлягають всі громадяни країни, що досягли 18 років. Успішно проходять військову службу і ізраїльські жінки.

Розглянемо детальніше особливості формування патріотичного виховання у деяких наших сусідів, зокрема Польщі. Так польський уряд уже довгий час реалізує програму під назвою «Патріотизм завтрашнього дня», в рамках якої влаштовуються дні національного прапора, національного гімну. В агітаційних роликах на телебаченні та радіо Польща прославляється як держава, де панують принципи верховенства права, солідарності та справедливості. Програма орієнтована переважно на молодих людей, яких закликають залишатися в Польщі і будувати тут своє майбутнє. Патріотичне виховання у Польщі розпочинається з дошкільного віку, коли маленьким дітям розповідають про прапор, навчають національного польського гімну, формують повагу спочатку до рідного міста чи села, а потім до всієї країни. Як дошкільнят так і школярів водять по музеях рідного міста, показують визначні історичні місця, знайомлять з місцевими героями, традиціями. Тобто дитину з малих років вчать розуміти,

ким вона є, пізніше її почуття патріотизму розширюється до містечка, згодом до воєводства, і врешті – до держави загалом⁵.

Особливості становлення загальноукраїнської ідентичності

Як ми уже зазначали вище, саме патріотизм лежить в основі формування загальнонаціональної ідентичності. Зокрема в експертній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень зазначено: «Ідентичність і безпека є настільки фундаментальними, наскільки конче потрібними для уселюдського задоволення, що люди будуть робити майже все, навіть речі, що порушують базові норми поведінки чи зменшують їх можливість досягти своїх інтересів, аби тільки щоб забезпечити свої фундаментальні потреби»⁶.

Ідентичність забезпечує формування та консолідацію нації. Сформованою націю можна вважати лише за умови, що більшість громадян країни ідентифікують себе приналежними до неї. У свою чергу, таке ставлення до нації можливе, коли громадянам забезпечений психологічний і соціокультурний комфорт. Процес досягнення цього стану суперечливий й складний. Його діалектика полягає у забезпеченні нацією (найчастіша через державні механізми) належного рівня піклування про громадян, які у відповідь проявляють високу відданість нації. Коли нація не спроможна забезпечити людям належний рівень їхнього духовного і матеріального добробуту, люди перестають відчувати свою приналежність до неї, що, зрештою призводить до деградації й навіть розпаду нації. Послаблення й асиміляція нації зростають й у випадку, коли громадяни виявляють недостатньо патріотизму, тому патріотизм громадян має знаходити відповідь нації у турботі про них. Така взаємозалежність нерозривна. Відтак, в умовах зростання внутрішніх і зовнішніх загроз проблема формування національної ідентичності для цілого суспільства України особливо актуальна.

⁵ Чупрій Л.В., Патріотичне виховання в Україні: стан і перспективи. Патріотичне виховання в Україні: стан і перспективи. URL: http://sd.net.ua/2009/11/05/patrotichne_vikhovannja_v_ukran_ctan__perspektivi.html (дата звернення: 15.03.2022).

⁶ Національний інститут стратегічних досліджень. Експертна доповідь «Україна в 2007 році: внутрішньо і зовнішнє становище та перспективи розвитку». URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2007-03/Exp-Officia_final-0106f.pdf (дата звернення: 20.03.2022).

За своєю сутністю загальнонаціональна ідентичність є багатовимірним поняттям, яке може інтегрувати в себе культурну, етнічну, професійну, регіональну, статеву, чи інші види ідентичностей, зберігаючи й не спотворюючи кожну з них. Водночас загальнонаціональна ідентичність цілком органічно співіснує з наднаціональною ідентичністю.

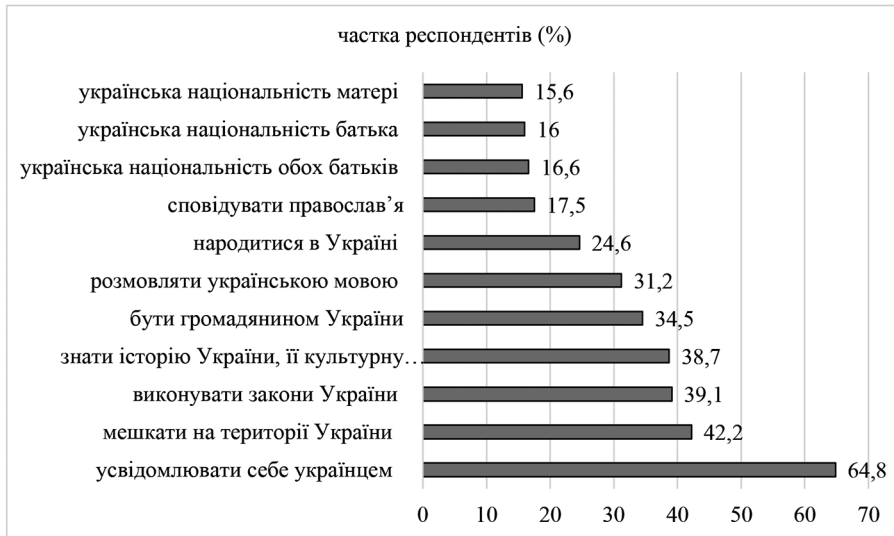
При побудові моделі загальнонаціональної ідентичності, що має базуватися на засадах єдиного українського громадянства, та відповідному захисті прав і свобод усіх громадян країни незалежно від їх культурних, етнічних чи релігійних відмінностей, слід поставити за мету забезпечення балансу між політикою пріоритетного розвитку української мови і культури й політикою підтримки та гарантування розвитку культури і мов національних меншин. Як зазначав М. Грушевський, тривкими й стабільними можуть бути тільки ті відносини націй, які ґрунтуються на взаємовигоді, узгодженості перспектив розвитку кожної з них, коли суверенітет, свобода та самобутність якоїсь нації не зачіпають суверенітету, свободи та самобутності іншої⁷.

До конструювання моделі загальнонаціональної ідентичності слід з'ясувати, як українці сприймають власну національну ідентичність. **Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень «Культурні практики і культурна політика»** містить посилання на результати соціологічних досліджень щодо визначення основних критеріїв ідентичності українців. Як вказується у доповіді, українці, характеризуючи національну ідентичність, оперують сучасними критеріями, широко розповсюдженими у ліберальних суспільствах. На питання, що саме дає респондентам можливість вважати себе справжніми українцями, домінували такі критерії, як «усвідомлювати себе українцем» (64,8%), «мешкати на території України» (40,2%), «виконувати закони України» (39,1%), «знати історію України, її культурну спадщину» (38,7%), «бути громадянином України» (34,5 %). Водночас етнічне походження, місце народження, чи релігійні фактори для респондентів виявилися менш важливими⁸ (рис. 1).

⁷ Грушевський М. С. Історія України-Руси. Київ, 1913. Т. 1. С. 231.

⁸ Культурні практики і культурна політика. Актуальні питання соціокультурної модернізації: Аналітична доповідь / Ермолаєв А., Левцун О., Мельничук О., Щербина В. Київ, Центр соціальних досліджень «Софія». 2012. С. 14.

Рис. 1. Критерії національної ідентичності

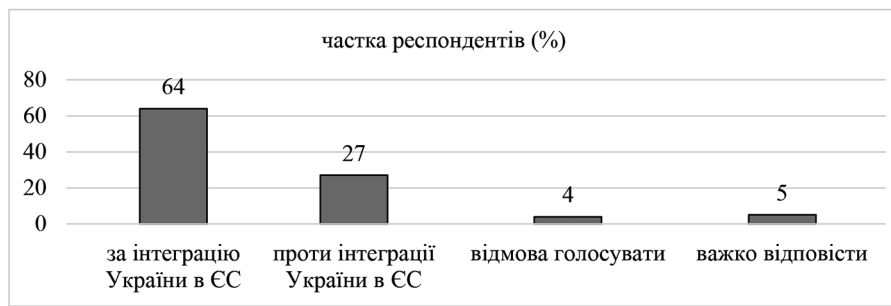
Слід враховувати, що в Україні процес конструювання, формування і становлення загальнонаціональної ідентичності істотно гальмується конфліктом різних ідентичностей громадян, через низку причин:

- оділ на регіональні ідентичності (схід, захід, північ, південь), які спираються на різні, іноді конфронтуючі ціннісні домінанти, що історично склалися;
- потужний негативний вплив інформаційної складової військової агресії Російської Федерації проти України;
- істотний вплив елементів пострадянської ідентичності, притаманної представникам старшого покоління;
- слабка міжрегіональна соціокультурна взаємодія;
- недостатня увага і підтримка національної культури;
- відсутність довготривалої національної програми патріотичного виховання молоді;
- вплив процесів глобалізації (масовізація і віртуалізація культури, ідеологія споживання, уніфікація);
- ментальні особливості українців (конформізм, індивідуалізм, частково – патерналізм).

На процес формування загальнонаціональної ідентичності впливає й зовнішньополітичний курс та цивілізаційний вибір України. Україна, знаходячись на розломі цивілізацій (західно-християнської, православної візантійсько-християнської, ісламської та російської євразійської) довгий час не могла визначити своє зовнішньополітичне майбутнє. У цих умовах країна стала полем боротьби й протистояння глобальних сил – колективного Заходу і Росії. Проте агресія Росії проти України чітко засвідчила руйнівні наслідки євразійської орієнтації і переважаюча більшість українського населення сьогодні орієнтується на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Прагнення України вступити в Європейський Союз і НАТО закріплені в Конституції України.

Дані соціологічних досліджень підтверджують цю тенденцію. У 2021 році соціологічною групою «Рейтинг» було проведено дослідження настроїв українців щодо вступу країни до Європейського Союзу. За таку інтеграцію висловилися б на референдумі 64% респондентів, проти проголосувало б 27%, не брали б участі в голосуванні 4% і 5% не визначилися з цього питання. Опитування проводилося шляхом випадкової вибірки методом CATI (Computer Assisted Telephone Interviews – проведення телефонно-комп'ютерного інтерв'ю)⁹ (Рис. 2).

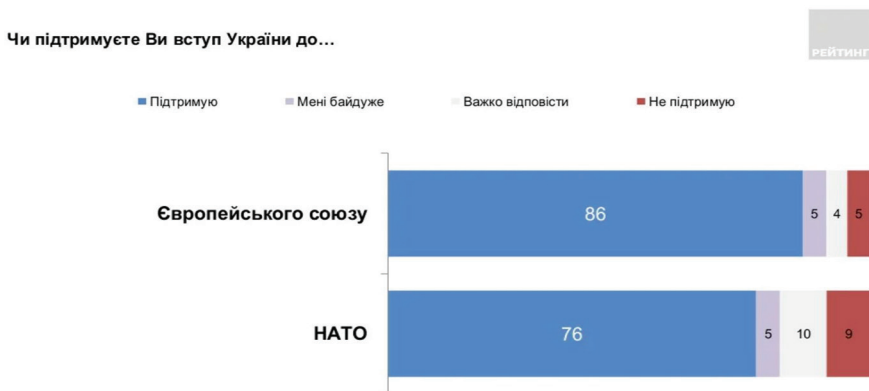
Рис. 2. Зовнішньополітичні прагнення українців за даними соціологічної групи «Рейтинг» (2021 рік)

⁹ Вступ в ЄС підтримують 64% українців, в НАТО – 54% (2022). URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2021/08/19/7304350/> (дата звернення: 20.03.2021).

Подібне опитування проведене соціологічною групою «Рейтинг» 1 березня 2022 року у перший тиждень війни Росії проти України засвідчили підняття рівня європейських та євроатлантичних прагнень українців. Так вступ до Європейського союзу підтримують 86% респондентів, вступ в НАТО – 76% (див. рис. 3).

Рис. 3. Зовнішньополітичні прагнення українців за даними соціологічної групи «Рейтинг» (2022 рік)

Слід відзначити, що в Україні співіснують кілька груп ідентичностей, кожна з яких прагне стати загальнонаціональною. До першої групи входять ідентичності, що мають виражений національно-патріотичний характер, орієнтовані на збереження самобутності українців, розвиток національної мови, культури, звичаїв тощо. Друга група являє собою ідентичності проєвропейського спрямування, орієнтовані на демократичні загальноєвропейські цінності, які прагнуть інтеграції з Європейським союзом. До третьої групи входять проросійські ідентичності, які прагнуть якнайширшого розповсюдження в Україні російської мови, культури та виступають за тісні зв'язки з Російською Федерацією. Проте якщо раніше на сході та півдні країни ця ідентичність була досить значною, то сьогодні в умовах агресії Російської Федерації проти України, ця ідентичність зникає, оскільки Росія повністю себе дискредитувала, знищуючи мирні міста і села, убиваючи мирне населення. Найбільше сьогодні страждають міста (Маріуполь, Харків, Суми, Чернігів інші), де значна

частина населення розмовляла російською мовою і мала певні симпатії до Росії. Проте сьогодні у цих та всіх інших регіонах сформувалося тільки негативне ставлення до Російської Федерації як країни агресора. Остання, четверта група складається з космополітичних ідентичностей, які усвідомлюють себе громадянами зниклого СРСР і не сприймають цінностей трьох попередніх груп. Проте ці ідентичності також послаблюються з кожним роком оскільки їхніми носіями є люди старшого віку. Усі ці ідентичності конкурують між собою, що збільшує внутрішньополітичне напруження.

В умовах описаного вище розмаїття суспільству слід зосередитись на системній роботі з формування загальнонаціональної ідентичності, яка базується передусім на підтримці культури і мови титульного українського етносу, вихованні патріотизму та залученні до цього процесу національних меншин, забезпечуючи для них відчуття захищеності, приналежності до єдиної держави, з одночасним гарантуванням їхніх національних прав, підтримкою кожної з мов і культур. Коли спільна ідентичність досягає необхідного рівня усвідомлення приналежності до єдиного цілого, загальнонаціонального патріотизму, вирішення проблем і суперечностей у політичній, чи культурній сферах стає цілком досяжною метою, адже спільна ідентичність передбачає свідоме самообмеження людей в особистих, етнічних, групових чи корпоративних інтересах та сприяє суспільній стабільності і злагоді.

Для вироблення ефективної внутрішньої політики держави у сфері формування загальнонаціональної ідентичності слід активніше досліджувати зарубіжний досвід, зокрема досвід США, ЄС. Так як Україна прагне до інтеграції з ЄС, ми повинні враховувати досвід формування європейської ідентичності, яка є наднаціональною. Дослідники виділяють три етапи формування загальноєвропейської ідентичності: формування структури ідентичності, формування спільної ідентичності на рівні політичних інститутів і формування спільної ідентичності на рівні суспільства¹⁰. Перший етап передбачає визначення змісту, основних цінностей, моделей поведінки

¹⁰ Розумний М., Андрусів В., Формування національної ідентичності як пріоритет політики безпеки. Політичний менеджмент. Київ, 2010. №3. С. 116.

тощо. На другому етапі відбувається формування ідентичності на рівні політичних інститутів. На даному етапі передбачається формування політичної еліти, яка засвоює цінності загальнонаціональної ідентичності і впроваджує їх у політичному житті. Третій етап передбачає розвиток діалогу та стратегічної комунікації.

Основними ключовими ознаками європейської ідентичності є: знання європейських законів і прав, демократичні цінності, пріоритет прав і свобод людини і громадянина, лояльність до політичних інститутів.

Але аналізуючи загальноєвропейську ідентичність, слід обов'язково підкреслити, що вона не заперечує і не відкидає національні ідентичності. Так дослідник Е. Райтер зазначає, що «слід не усувати відмінності, а поєднувати розмаїття. Мирний порядок і ціннісна орієнтація Європи не повинні підмінити ідентичність європейських народів і націй. Вони мають вибудувати над старими націями додаткове *європейство*»¹¹. Тобто загальноєвропейська ідентичність передбачає формування багаторівневої моделі співіснування та взаємодії етнічних та національних спільнот під спільним знаменником Євросоюзу, основними рисами якої є мультикультурність і толерантність. Розглядаючи загальноєвропейську ідентичність, слід констатувати, що на даний час вона перебуває в процесі становлення. Слід зазначити, що європейська молодь значною більшою мірою, ніж населення Європи в цілому, відчуває себе в першу чергу європейцями. Так опитування, проведене кілька років тому серед громадян Великобританії, Франції, Німеччини та Італії у віці 21–35 років, тобто серед представників покоління, що виросло в умовах об'єднаної Європи, показало, що майже третина молодих людей вважала себе скоріше європейцями, ніж громадянами своєї країни. Останнім часом у Євросоюзі спостерігаються певні проблеми в даній сфері, зокрема криза мультикультуралізму, і Україна, враховуючи це, повинна підтримувати розвиток українського титульного етносу та національних меншин, налагоджуючи між ними діалог та взаєморозуміння.

¹¹ Райтер Э., Идея европейской федерации. Современная Европа. Москва, 2000. Вып. 2. Апрель-июнь. URL: <http://www.ieras.ru/journal/journal2.2000/8.htm> (дата звернення: 20.01.2022).

Досліджуючи досвід США, слід відзначити, що в основі їхньої ідентичності лежать ідеї демократії, лібералізму, свободи, рівності, захисті прав людини і громадянина, патріотизму та почуття місіїності та винятковості. Дослідниця Х. Рестада вважає, що американська унікальність і є справжня ідентичність Сполучених Штатів. Вона зазначає, що ідеологія винятковості складається з таких основних елементів: якісної відмінності США від інших країн світу, а також щирої віри американців у свою глобальну місію та імунітет Америки до законів історії (імперії минулого розпалися, а Сполучені Штати розвиватимуться і створять глобальну ліберально – демократичну систему). І самі американці підтримують ці ідеї, що підтверджують дані соціологічних досліджень. Компанія GALLUP в 2010 році провела опитування, згідно якого 80% жителів Америки впевнені в тому, що їхня Батьківщина «відрізняється унікальністю, яка робить США найбільшою і найважливішою країною світу». 66% американських громадян впевнені в тому, що Сполучені Штати не тільки можуть, а й повинні бути світовим лідером¹². Всі ці дані підтверджують високий рівень патріотизму американців. Самуель Хантінгтон, описуючи американський патріотизм, використовує термін «Американське Кредо» \ American Creed. «Американське Кредо» – це універсальні ідеологічні та культурні принципи (свобода, демократія, релігія, верховенство права, індивідуалізм, расова і етнічна рівність і т.д.), повага американців до своєї країни, до її прапора, гімну, законів, політичних інститутів з однієї сторони і захист державою прав і свобод громадян з іншої сторони¹³. Всі ці ознаки є важливими рисами американської ідентичності, що може також бути прикладом для України.

Як негативний приклад формування національної ідентичності ми використовуємо досвід Російської Федерації, яка консолідує народ формуванням образу внутрішнього (опозиціонерів) чи зовнішнього («фашисто-бандерівців», «янки») ворога. Росія виховує власне

¹² Gallup. Глобальне дослідження (2001) URL: <https://www.gallup.com/analytics/318875/global-research.aspx> (дата звернення: 15.03.2022).

¹³ Samuel P. Huntington. American Politics: The Promise of Disharmony URL: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/227812> (дата звернення: 20.03.2022).

населення на прикладі імперського минулого, коли велич імперії часто підтримувалася агресивними військовими методами. Дані соціологічного опитування соціологічної служби «Левади» це підтверджують. На запитання: Чи вважаєте Ви свою країну понаддержавою? 64% респондентів відповіли – так. 18 % вважають, що її положення як понаддержави похитнулося, але в незначній мірі. На жаль сприйняття себе як понаддержави без критичного осмислення та врахування минулого, призвело до того що Російська Федерація перетворюється в тоталітарну країну, повторюючи помилки Радянського Союзу, коли пропагувалися нібито прогресивні гуманістичні ідеї – єдності, братерства, свободи, дружби народів, а засоби їх реалізації були антигуманними, досить часто злочинними.

В цілому підсумовуючи, слід відзначити, що формування загальнонаціональної ідентичності є одним з головних завдань Української держави на сучасному етапі. Для його реалізації потрібно актуалізувати зусилля відповідних державних структур та неурядових організації у сфері суспільних і насамперед міжетнічних відносин.

В основі формування загальнонаціональної ідентичності повинні лежати такі засади:

- Ідея поліетнічної, соціальної, політичної злагоди на основі загальноприйнятої мети – забезпечення духовного і матеріального добробуту громадян України;
- Ідея патріотизму, любові до України як визначальної цінності;
- Національна самоповага та повага до представників інших націй та національних меншин;
- Захист прав і свобод людини і громадянина незалежно від етнічної приналежності та інших відмінностей;
- Високий рівень політичної та правової культури населення;
- Розвиток дієвого громадянського суспільства.

3. Висновки

Підсумовуючи, слід зазначити, що в умовах військової агресії України проти Росії значно посилюються процеси формування загальнонаціональної ідентичності і значно зріс рівень патріотизму українців. Перед обличчям російського агресора українська нація потужно

консолідувалася і як би росіяни не намагалися переломити ситуацію їм це вже інколи не вдасться. Українці є сьогодні єдиними як ніколи і при значній підтримці демократичного світу Україна перемагає і зможе стати незалежною, високорозвинутою європейською державою. Підкреслюється, що сьогодні в Україні переважають національні ідентичності проєвропейського спрямування, орієновані на демократичні загальноєвропейські цінності, що прагнуть інтеграції з Європейським союзом. В умовах коли Російська Федерація намагається продовжувати наступ на Україну по різних напрямом, бомбардує українські міста, знищує мирне населення, український Президент В. Зеленський подав заявку на вступ до Європейського Союзу. В першу чергу нас підтримали наші найближчі сусіди – Польща, Словаччина, Чехія, Румунія, Латвія, Естонія, Литва, Болгарія, які виступили із заявами про надання Україні членства в ЄС за особливою прискореною процедурою, що буде значним ударом по злочинному путінському режиму, який всіма силами намагається не допустити вступ України в ЄС. На початку березня Європейський парламент підтримав резолюцію, яка рекомендує інституціям Європейського союзу якнайшвидше надати нашій країні статусу країни-кандидата на вступ до ЄС. Звичайно ми повинні ще пройти певні процедури, але в умовах коли Україна ціною життя своїх найкращих синів захищає європейські демократичні цінності, європейську та світову системи безпеки, будемо сподіватися що країни Євросоюзу підтримають прискорений вступ України у ЄС.

Література

- Чупрій Л.В., Патріотичне виховання в Україні: стан і перспективи. Патріотичне виховання в Україні: стан і перспективи. URL: http://sd.net.ua/2009/11/05/patrotichne_vikhovannja_v_ukran_ctan__perspektivi.html. (дата звернення: 15.03.2022).
- Чупрій Л.В., Державна підтримка патріотичного виховання молоді. Сучасна українська політика. Політики і політологія про неї. Київ, 2010. Вип. 19. С. 287–297.
- Gallup. Глобальне дослідження (2001) URL: <https://www.gallup.com>.

- com/analytics/318875/global-research.aspx (дата звернення: 15.03.2022).
- Грушевський М.С., Історія України-Руси. Київ, 1913. Т. 1. 648 с.
- Marszałek-Kawa M., Plecka D. (ed.). (2019). *Dictionary of Political Knowledge*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Національний інститут стратегічних досліджень. Експертна доповідь «Україна в 2007 році: внутрішньо і зовнішнє становище та перспективи розвитку». URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2007-03/Exp-Officia_final-0106f.pdf. (дата звернення: 20.03.2022).
- Райтер Э., Идея европейской федерации. Современная Европа. Москва, 2000. Вып. 2. Апрель-июнь. URL: <http://www.ieras.ru/journal/journal2.2000/8.htm>. (дата звернення: 20.01.2022).
- Розумний М., Андрусів В. Формування національної ідентичності як пріоритет політики безпеки. Політичний менеджмент. Київ, 2010. №3. С. 116–123.
- Samuel P., Huntington. American Politics: The Promise of Disharmony URL: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/227812> (дата звернення: 20.03.2022).
- Основи розвитку сфери національно-патріотичного виховання: Методичний посібник для фахівців у сфері НПВ / О.В. Сіра, В.О. Волков, О.В. Ярошенко. Житомир, Держ. ін-т сімейн. та молод. політики. 2021. 100 с.
- Вступ в ЄС підтримують 64% українців, в НАТО – 54% (2022). URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2021/08/19/7304350/> (дата звернення: 20.03.2021).
- Культурні практики і культурна політика. Актуальні питання соціокультурної модернізації: Аналітична доповідь / Єрмолаєв А., Левцун О., Мельничук О., Щербина В. Київ, Центр соціальних досліджень «Софія». 2012. 163 с.

References

- Chuprii L. (2009), *Patriotychne vykhovannia v Ukraini: ctan i perspektyvy*. [Patriotic education in Ukraine: status and prospects]. URL: http://sd.net.ua/2009/11/05/patrotichne_vikhovannja_v_ukran_ctan__perspektivi.html [in Ukrainian].

- Chuprii L. (2010), Derzhavna pidtrymka patriotychnoho vykhovannia molodi [State support of patriotic education of youth]. *Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei*. K., 2010. Vyp. 19. [in Ukrainian].
- Gallup. *Global research* (2001) URL:<https://www.gallup.com/analytics/318875/global-research.aspx> [in USA].
- Hrushevskiy M. (1913), *S. Istoriiia Ukrainy – Rusy* [History of Ukraine – Rusy] T. 1. Kyiv [in Ukrainian].
- Marszałek-Kawa M., Plecka D. (eds.) (2019), *Dictionary of Political Knowledge*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. *Ekspertna dopovid «Ukraina v 2007 rotsi: vnutrishnie i zovnishnie stanovyshche ta perspektyvy rozvytku»* (2007) [Expert report «Ukraine in 2007: internal and external status and prospects for development»]. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2007-03/Exp-Officia_final-0106f.pdf. [in Ukrainian].
- Raiter Э. (2000), Ydeia evropeiskoi federatsyy [The idea of a European federation] *Sovremennaiia Evropa*. Выр. 2. Aprel-yiun. URL: <http://www.ieras.ru/journal/journal2.2000/8.htm>. [In Russia]
- Rozumnyi M., Andrusiv V. (2010), Formuvannia natsionalnoi identychnosti yak priorytet polityky bezpeky [Formation of national identity as a priority of security policy]. *Politychnyi menedzhment*, №3. [in Ukrainian].
- Samuel P. Huntington (1981), *American Politics: The Promise of Disharmony* URL: https://www.goodreads.com/book/show/843682.American_Politics[in USA].
- Sira O., Volkov V., Olaroshenko O. (2021), *Osnovy rozvytku sfery natsionalno-patriotychnoho vykhovannia* [Fundamentals of development of the sphere of national-patriotic education]: *Metodychnyi posibnyk dlia fakhivtsiv u sferi NPV. Derzh. in-t simein. ta molod. polityky. Zhytomyr* [in Ukrainian].
- Vstuplenye v ES podderzhyvaiut 64% ukraiyntsev, v NATO – 54%* (2022). [Joined in the EU podderzhyvaiut 64% of Ukrainians, in NATO – 54%]. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2021/08/19/7304350/> [in Ukrainian].

Yermolaiev A., Levtsun O., Melnychuk O., Shcherbyna V. (2011), *Kulturni praktyky i kulturna polityka. Aktualni pytannia sotsiokulturnoi modernizatsii v Ukraini*. [Cultural practices and cultural policy. Current issues of socio-cultural modernization in Ukraine]. Analitychna dopovid. K.: NISD. [in Ukrainian].

Анотація

В статті досліджуються особливості патріотичного виховання української молоді в контексті формування національної ідентичності. Зазначається що цей процес значно активізувався в умовах російської агресії, коли весь український народ об'єднався в єдине ціле, захищаючи суверенітет і територіальну цілісність України, демократичні цінності, права і свободи людини. Україна на сьогодні є форпостом європейської цивілізації, захищаючи її від експансії Російської Федерації. Зазначається, що в умовах посилення сучасних загроз та викликів, національно-патріотичне виховання є важливим безпековим чинником, оскільки спрямоване на формування національної ідентичності молоді, її готовності захищати свою Вітчизну. Підкреслюється, що саме патріотизм лежить в основі формування загальнонаціональної ідентичності. Вказується, що за своєю сутністю загальнонаціональна ідентичність є багатовимірним поняттям, яке може інтегрувати в себе культурну, етнічну, професійну, регіональну, статеву, чи інші види ідентичностей, зберігаючи кожну з них. Зазначається, що в Україні співіснують кілька груп ідентичностей, кожна з яких прагне стати загальнонаціональною. До першої групи входять ідентичності, що мають виражений національно-патріотичний характер, орієнтовані на збереження самобутності українців, розвиток національної мови, культури, звичаїв тощо. Друга група являє собою частково космополітичні ідентичності проєвропейського спрямування, орієнтовані на демократичні загальноєвропейські цінності, прагнуть інтеграції з Європейським союзом. До третьої групи входять проросійські ідентичності, які в умовах агресії Російської Федерації проти України зникають, оскільки Росія повністю себе дискредитувала, знищуючи мирні міста і села, убиваючи мирне населення. Остання, четверта група складається з космополітичних ідентичностей, які усвідомлюють себе громадянами зниклого СРСР і не сприймають цінностей трьох попередніх груп. Зазначається, що в основі формування загальнонаціональної ідентичності повинна лежати ідея поліетнічної, соціальної, політичної злагоди на основі загальноприйнятої мети – забезпечення духовного і матеріального добробуту громадян України; Ідея патріотизму, любові до України як визначальної

цінності; національна самоповага та повага до представників інших націй та національних меншин. Підкреслюється, що в умовах російської агресії відбувається активне формування загальнонаціональної ідентичності, яка базується передусім на підтримці культури і мови титульного українського етносу, вихованні патріотизму та формування української політичної нації.

Ключові слова: національна ідентичність, патріотизм, загрози, виклики, російська агресія

Patriotic Education as a Factor in The Formation of National Identity in the Conditions of Russian Aggression

Summary

The article examines the features of patriotic education of Ukrainian youth in the context of the formation of national identity. It is noted that this process was significantly intensified in the context of Russian aggression, when the entire Ukrainian people united into one, defending the sovereignty and territorial integrity of Ukraine, democratic values, human rights and freedoms. Today, Ukraine is an outpost of European civilization, protecting it from the expansion of the Russian Federation. It is noted that in the context of increasing current threats and challenges, national-patriotic education is an important security factor, as it is aimed at forming the national identity of young people, their willingness to defend their homeland. It is emphasized that patriotism is the basis for the formation of national identity. It is pointed out that, in essence, national identity is a multidimensional concept that can integrate cultural, ethnic, professional, regional, gender, or other types of identities, preserving each of them. It is noted that several identity groups coexist in Ukraine, each of which seeks to become national. The first group includes identities that have a strong national-patriotic character, focused on preserving the identity of Ukrainians, the development of national language, culture, customs and more. The second group is partly pro-European cosmopolitan identities, focused on democratic pan-European values, seeking integration with the European Union. The third group includes pro-Russian identities, which are disappearing in the face of the Russian Federation's aggression against Ukraine, as Russia has completely discredited itself by destroying peaceful towns and villages, killing civilians. The last, fourth group consists of cosmopolitan identities that perceive themselves as citizens of the vanished USSR and do not accept the values of the three previous groups. It is noted that the idea of polyethnic, social, political harmony on the basis of the generally accepted goal – ensuring the spiritual and material well-being of the citizens of Ukraine should be the

basis for the formation of national identity; The idea of patriotism, love for Ukraine as a defining value; national self-esteem and respect for representatives of other nations and national minorities. It is emphasized that in the conditions of Russian aggression there is an active formation of national identity, which is based primarily on supporting the culture and language of the titular Ukrainian ethnic group, education of patriotism and the formation of the Ukrainian political nation.

Keywords: national identity, patriotism, threats, challenges, Russian aggression

Leonid Chupriy – Doctor of Political Science, Professor at the Department of Social Philosophy and Management, State Tax University; Senior Research Fellow at the Department of New Technologies, National-Patriotic Education and Leadership, State Institute of Family and Youth Policy; chupriy2006@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7221-5703>.

Oksana Sira – Candidate of Philosophical Sciences, Head of the Department of New Technologies, National-Patriotic Education and Leadership, State Institute of Family and Youth Policy; ovsira@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1069-2381>.